

بررسی عوامل مؤثر بر اجتماع پذیری بوستان‌های محله‌ای مطالعه موردی: بوستان‌های شهرک زعفرانیه تبریز

اسلام کریمی^{۱*} (نویسنده مسئول)، رضا میکائیلی^۲، سیامند پناهی^۳، پریسا محمدحسینی^۴

^۱ استادیار گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران
^۲ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران
^۳ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران
^۴ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۱/۲۸

چکیده

با نظر به ضرورت توجه به زندگی اجتماعی به‌عنوان رهیافتی در خروج از بحران هویت اجتماعی در شهرهای معاصر، اهمیت بوستان‌های شهری به‌عنوان فضای تعاملات اجتماعی، و توصیه اسلام به زندگی اجتماعی، طرح مساله تحقیق حاضر نگرشی اجتماعی به بوستان‌های محله‌ای و جستاری در عوامل مؤثر بر ارتقاء اجتماع پذیری آنها است. اهمیت تحقیق در توجه به نقش مکان در زندگی اجتماعی انسان‌ها، و ضرورت توجه به فضاهای باز و عمومی چون بوستان‌های شهری، به‌عنوان بستر تعاملات اجتماعی و نقش آن در الگوهای تفریح و فراغت است. براساس مطالعات اولیه، در میان بوستان‌های شهرک زعفرانیه تبریز، بوستان بهاران، با وجود شرایط اجتماعی و کالبدی مشابه و به‌رغم آلودگی صوتی نامتعارف، نسبت به دو بوستان هم‌جوار خود (زعفرانیه و میرداماد) دارای سطح اجتماع پذیری بیشتری است. لذا، کنکاش در پی چرایی و عوامل مؤثر بر این موضوع سؤال تحقیق حاضر را شکل داده است. روش تحقیق، ترکیبی از راهبردهای کمی و کیفی است. برای انجام تحقیق از روش‌های همبستگی و تحلیل نرم‌افزاری (برنامه SPSS)، و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و بررسی‌های میدانی، سود جست‌ه شده است. سنجش کمی مؤلفه‌های اجتماع پذیری از طریق آزمون‌های تعقیبی LSD و تحلیل واریانس یک‌طرفه بر تفوق سطح اجتماع پذیری بوستان بهاران بر دو بوستان دیگر صحت گذاشت. بررسی ابعاد دیگر اجتماع پذیری از طریق انجام مصاحبه با استفاده کنندگان از بوستان‌ها و بررسی‌های میدانی پیگیری شد. پس از انطباق داده‌های بدست آمده، متغیرها و ویژگی‌های محیطی مرتبط با اجتماع پذیری بوستان‌های شهری استخراج و دسته‌بندی شد. می‌توان گفت که در شرایط یکسان محیطی در بوستان‌ها، مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و قلمروهای مکانی از مهم‌ترین عوامل نزد استفاده کنندگان بویژه، خانواده‌ها بوده است. هم‌چنین وجود امکانات تفریحی و فرهنگی (با توجه به انتظارات عمومی از بوستان‌ها) و نیز امکانات رفاهی و آسایش محیطی از دیگر اولویت‌های استفاده کنندگان از بوستان‌ها به شمار می‌رود. در نهایت موارد تأثیرگذار بر تحقق اجتماع پذیری در بوستان‌های شهری به‌صورت پیشنهادهایی ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: اجتماع پذیری، بوستان‌های محله‌ای، فضاهای عمومی، تبریز.

بوستان‌های شهری به‌عنوان فضاهای باز و عمومی ظرفیت بسیاری برای جذب افراد و ایجاد فضاهای اجتماع‌پذیر دارند. باین حال، امروزه برخی از بوستان‌های شهری با اختصاص بخش بزرگی از سرانه‌های شهری به‌رغم توجه به مسایل محیط زیستی چندان اجتماع‌پذیر نبوده و حتی در برخی موارد خود به‌عنوان معضل اجتماعی مطرح و شیوه‌ی جای‌گشت توده و فضا و مختصات کالبدی آن بیش از تشویق به اجتماع‌گرایی، تمایل به فردگرایی را افزایش داده است. در چنین شرایطی بازآفرینی مجدد و بهره‌گیری از تجارب موجود برای خلق مجدد این فضاها، نیازمند تحقیق و تفحص در نمونه‌های موجود و بهره‌گیری از نقاط ضعف و قوت این فضاها است. در مطالعات انجام‌شده در این باره، به فضاهای سبز و بوستان‌های شهری به‌عنوان بستر تعاملات اجتماعی و امکان جمعیت‌پذیری آن‌ها اهمیت بسیاری داده شده است. برخی به ابعاد انسانی و سازگاری و انعطاف‌پذیری مکان رفتاری بوستان‌های شهری با توجه به سلسله‌مراتب نیازهای انسانی پرداخته‌اند (امین‌زاده و داعی‌نژاد، ۱۳۸۱). برخی موضوع بهبود کیفیت اجتماعی (لقایی و همکاران، ۱۳۹۰)، و برخی دیگر عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقای اجتماع‌پذیری را در فضاهای عمومی مورد مطالعه قرار داده و توجه به معیارهای اجتماع‌پذیری را در حین برنامه‌ریزی و طراحی فضاها عامل مهمی در حیات این فضاها قلمداد نموده‌اند (شجاعی و پرتوی، ۱۳۹۴). با مطالعه کیفیت محیطی و تأثیر شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن بر الگوهای رفتاری می‌توان تأثیر فضا و قابلیت‌های محیطی را بر رفتارها سنجید (لطیفی و سجادزاده، ۱۳۹۳). اجتماع‌پذیری فضا از جمله قابلیت‌های محیطی است که ارتقای آن موجب افزایش تعاملات و ارتباطات انسانی می‌شود.

تحقیق پیش رو با هدف واکاوی عوامل مؤثر بر اجتماع‌پذیری بوستان‌های محله‌ای، و به‌عنوان بوستان‌های شهرک زعفرانیه تبریز، انجام شده است. در شهرک زعفرانیه تبریز سه بوستان محله‌ای وجود دارد. از طریق بررسی‌های مقدماتی آشکار شد که بوستان بهاران نسبت به دو نمونه دیگر (زعفرانیه و میرداماد) اجتماع‌پذیری بیش تری دارد؛ گرچه این بوستان از نظر شرایط اجتماعی و کالبدی تفاوت چندانی با آن دو بوستان دیگر ندارد و حتی از نظر آسایش به‌دلیل هم‌جواری با بزرگراه کسایی، آلودگی صوتی بیش تر و دسترسی نامناسبی دارد. ازین رو، مسأله تحقیق حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر تفوق اجتماع‌پذیری در بوستان بهاران شهرک زعفرانیه تبریز نسبت به دو بوستان دیگر این شهرک است. اهمیت تحقیق حاضر در توجه به نقش مکان در زندگی اجتماعی انسان‌ها، و ضرورت توجه به فضاهای باز و عمومی چون بوستان‌های شهری، به‌عنوان بستر تعاملات اجتماعی و نقش آن در الگوهای تفریح و فراغت است. ضرورت تحقیق

در تعریف شاخصه‌های اجتماعی به‌عنوان عنصر متغیر محتوای فضای شهری، اهمیت زندگی اجتماعی در اسلام و توجه به عوامل اجتماعی در ساختار شهر اسلامی است. جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق توجه به اجتماع‌پذیری در بوستان‌های محله‌ای در انطباق با فرهنگ بومی و دست‌یابی به عوامل کالبدی مؤثر در این زمینه است. برای انجام تحقیق از ترکیب روش‌های کمی و کیفی با استفاده از روش همبستگی و تحلیل نرم‌افزاری و نیز روش‌های تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و بررسی‌های میدانی، سود جسته شد.

مبانی نظری

خلق فضای عمومی موفق، بهره‌گیری از توانمندی‌های اجتماعی آن و ارتقای فرصت‌های مشارکت در حیات جمعی، مستلزم شناخت فضا و ابعاد مختلف آن است (لنگ، ۱۳۸۱). امروزه ابعاد انسانی فضاهای عمومی بیش از هر زمان دیگر مورد توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار گرفته و مردم نیز مشتاقانه به حضور و مشارکت در چنین فضاهایی پاسخ مثبت داده‌اند (Gehle, 2004). ضمن تعریف این فضاها به‌عنوان مکانی برای ایجاد و تقویت مناسبات و روابط بیرونی، تعاملات، و رویارویی‌های اجتماعی و مکانی برای گروه‌های مختلف سنی و جنسی (رفیعیان و سیفانی، ۱۳۸۴)، «بعد اجتماعی مهم‌ترین خصلت فضاهای عمومی است که به مردم و فعالیت آن‌ها برای خلق، بهره‌برداری و مدیریت این فضاها توجه می‌کند» (Mitchell, 1996: 128)، و دربردارنده مفهوم دسترسی آزاد برای عموم و فراهم کردن زمینه‌های کالبدی برای وقوع فعالیت‌های جمعی و تعاملات اجتماعی است (Madanipour, 2010: 89).

تعریف فعالیت‌ها به‌عنوان عناصر متغیر محتوای فضای شهری و ضامن بقای جامعه (پارسی، ۱۳۸۱)، نقش تسهیل‌کننده جریان شهروندی فضای شهری از طریق حسن تعلق انسان به محیط و اجتماع و تزریق حیات مدنی به کالبد شهر (حبیبی، ۱۳۷۹)، نقش زندگی اجتماعی در بهبود کیفیت زندگی افراد، و نیاز انسان به پیوند و احساس تعلق به مکان با ایجاد زمینه‌های اجتماعی شدن و اجتماع‌پذیری (لنگ، ۱۳۸۱)، عواملی هستند که اهمیت بعد انسانی-اجتماعی بوستان‌های شهری را نشان می‌دهند. بارکر بر ماهیت جمعی-رفتاری فضاهای فعالیت تأکید داشته و تعاملات جمعی را در فضاهای فعالیت به‌مثابه قابلیت برای فضا مورد تأکید قرار داده است (Barker, 1968). سازمان فضایی با تقویت تعاملات اجتماعی مطلوب، و از طریق سازماندهی مناسب فضاها و چیدمان فضایی به سطح مناسبی از ارتباطات جمعی و خلوت مطلوب متناسب با فعالیت‌های فضاها منجر می‌شود (Archea, 1999). استفاده از واژه‌های اجتماع‌پذیر یا اجتماع‌گریز بیانگر کیفیات فضایی در معماری است که مردم را دور هم جمع می‌آورند یا از هم دور می‌کنند. این واژه‌ها را همفردی اسموند با

جدول شماره ۱: ابعاد و مؤلفه‌های اجتماع پذیری مکان

ابعاد	مؤلفه‌ها	معیار و شاخص	مأخذ
فعالیتی و عملکردی (بعد رفتاری و عملکردی)	دلبستگی اجتماعی: میان انسان‌ها	دیدار با دوستان و آشنایان	Sommer, 1974
		نظارت عمومی بر فضا	مدنی پور، ۱۳۷۹: ۱۲۰
		حضور شبانه مردم	Borman et al., 2001
		عدم ازدحام جمعیت	Phillips et al., 2004
		تعلق اجتماعی	Schulz, 2005
	فراغت پذیری (فضا عملگرایی): گذران فراغت برای گروه‌های سنی و جنسی	حس اجتماعی	دانشپور؛ چرخچیان، ۱۳۸۶: ۲۲
		بازی پذیری	Kaplan, 2000
		حضور در تمامی ساعات و ایام	دانشپور و دیگران، ۱۳۸۸: ۸۳
		وجود عناصری چون نیمکتها، سطل زباله، سرویسها	Lokaitou-Sideris; Banerjee, 1998
		انعطاف پذیری	Sommer, 1974
کالبدی (عینی و ذهنی): ادراکی و تجربی	حضور پذیری: امنیت و ایمنی	احساس امنیت در مقابل جرائم	Borman et al., 2001
		سهولت حضور افراد کم توان	تیبالدز، ۱۳۸۵: ۵۵
		نورپردازی مؤثر	Marcus, 1992
		عدم آلودگی صوتی	امین زاده و داعی نژاد، ۱۳۸۱
		عدم وجود خطرات سموم و بیماری	لینچ، ۱۳۸۷: ۱۵۶
	جمع پذیری فضا: توانایی در ایجاد پاتوق‌ها و جمع‌کنندگی	ایجاد فضاهای صمیمی و مقیاس کوچک	آبل، ۱۳۷۹: ۵۴ و Abel, 2000
		امکان تماس‌های چهره به چهره، امکان نشستن	لنگ، ۱۳۸۱: ۴۶ و Shumakher; taylor, 1974 Barker, 1968
		امکان حضور جمعی	Salingaaros, 2006
		غلبه فضاهای مکث بر فضاهای خطی و حرکتی	Kaplan, 2000
		کفسازی مناسب فضا برای ایستادن و پیاده روی	Sommer, 1967 & Sommer, 1974
دلبستگی کالبدی	همه‌انگیزی	Schulz, 2005	
	منظر طبیعی	Bonaiuto, et al., 2002	
	حس نظم	Molenski ; Lang, 1986	
	تناسب و محصوریت مناسب	Pasalar, 2003 & Schulz, 2005	
	خاطره انگیزی مکان	دانشپور و دیگران، ۱۳۸۸	
قابلیت شناخت، دسترسی و کنش فضا	احساس هویت مکانی	لنارد، ۱۳۷۷: ۳۵	
	قرائت پذیری و خوانایی و عدم احساس گنگی	لینچ، ۱۳۸۱: ۲۵۶	
	نشانه گذاری و تعریف مسیرها و ورودی‌ها	Carp & Carp, 1973	
	حضور و رفت و آمد در کنج‌ها و فضاهای رهاشده	نیومن، ۱۳۸۷	
	دسترسی به حمل و نقل شهری	Carr et. al, 1992	
دسترسی پیاده	دانشپور و دیگران، ۱۳۸۸: ۸۳		

ماخذ: نگارندگان

همراهی رابرت سامرز^۲، در بررسی نقش مبلمان در اجتماع پذیری فضاهای معماری به بحث گذاشته‌اند (Osmand, 1957).

«فرایند اجتماع پذیری با برقراری تعامل و ارتباطات اجتماعی بین بهره‌برداران هر فضای عمومی و مشترک معماری قابل حصول است و قابلیت شرکت مؤثر در تعامل با دیگران، چه در زندگی خصوصی و چه در زندگی عمومی و حرفه‌ای انسان‌ها، از اهمیت حیاتی برخوردار است» (فرگاس، ۱۳۷۹: ۱۲). از این رو، منظور از اجتماع پذیری فضا این است که فضای کالبدی براساس مشخصه‌های فضایی خود موجب تشکیل کانون‌های فعالیت و اشتیاق به فعالیت در قسمت‌هایی خاص از فضا می‌گردد. در سازماندهی فضاهای اجتماع پذیر، امکان تماس چهره به چهره وجود داشته و فاصله فضاهای تعامل و ارتباطی یا نشستن، در حد فاصله‌های اجتماعی-مشورتی تقلیل می‌یابد. نظریه پردازان بر تأثیر کیفیت اجتماع پذیری بر دلبستگی به مکان زندگی تأکید ورزیده‌اند. بر طبق این نظرات دلبستگی به مکان نه تنها توسط وجوه فیزیکی در آن مکان تقویت می‌شود، بلکه کیفیت تعاملات اجتماعی در مکان بر دلبستگی به مکان مؤثر است (Poll, 2002). از طریق بررسی مبانی نظری و مرور سابقه موضوع، ابعاد و مؤلفه‌های اجتماع پذیری مکان به دست آمد که در جدول شماره ۱، به آن‌ها اشاره شده است.

معرفی نمونه‌های موردی تحقیق







نمونه‌های موردی تحقیق حاضر، سه بوستان محله‌ای در شهرک زعفرانیه تبریز هستند (تصویر شماره ۱) که مشخصات آن‌ها در جدول شماره ۲ آمده است. دلیل انتخاب بوستان‌های شهرک زعفرانیه به عنوان نمونه‌های این مطالعه، علاوه بر خصلت زمینه‌گرایی سؤال تحقیق، موقعیت و هم‌جواری، و شرایط کالبدی نسبتاً مشابه، یکدستی تقریبی جمعیت ساکن در محله از لحاظ شغلی، درآمد و سطح توقعات و بیش تر از همه حضور ساکنان زعفرانیه و شهرک‌های هم‌جوار در این بوستان‌ها است که قابلیت کنترل بسیاری از متغیرهای مداخله‌گر انسانی و اجتماعی را امکان پذیر می‌سازد. بوستان زعفرانیه اولین بوستان واقع در شهرک زعفرانیه است که دارای وسایل ورزشی و فضای سبز است. پس از بوستان زعفرانیه



تصویر شماره ۱: موقعیت سه بوستان محله‌ای بهاران، میرداماد و زعفرانیه در شهرک زعفرانیه تبریز؛ مأخذ: سایت GoogleMap، ترسیم: نگارندگان

دومین بوستان از نظر قدمت، بوستان میرداماد است. شهرسازی سرپوشیده سرزمین عجایب میرداماد یکی از قدیمی ترین شهرسازی های سرپوشیده تبریز است که در جنب بوستان میرداماد واقع شده است. بوستان بهاران یکی از بوستان های جدید تبریز قلمداد می شود. این بوستان وسعتی معادل ۷ هکتار دارد و از امکانات در نظر گرفته شده برای فاز دوم این بوستان می توان به زمین اسکیت، وسایل ورزشی، پارکینگ، آلاچیق و دستگاه های بازی کودکان اشاره کرد.

جدول شماره ۲: معرفی نمونه های موردی تحقیق بر اساس مطالعات میدانی و اسنادی

مشخصات		بوستان
 تصویر شماره ۴: عکس هوایی بوستان میرداماد مأخذ: GoogleMap	 تصویر شماره ۲: منظر داخلی بوستان میرداماد؛ مأخذ: نگارندگان	تصاویر میرداماد
	 تصویر شماره ۳: منظر بیرونی بوستان میرداماد؛ مأخذ: نگارندگان	
شهرک زعفرانیه، (کوی میرداماد) محله ساری زمین، ویلاشهر، رجائی شهر، الهی پرست		هم جوارها
۱۳۷۵	سال احداث	۶۰۵۳۰
 تصویر شماره ۷: عکس هوایی بوستان بهاران مأخذ: GoogleMap	 تصویر شماره ۵: منظر داخلی بوستان بهاران؛ مأخذ: نگارندگان	تصاویر بهاران
	 تصویر شماره ۶: منظر بیرونی بوستان بهاران؛ مأخذ: نگارندگان	
شهرک زعفرانیه، (کوی میرداماد) محله ساری زمین، ویلاشهر، رجائی شهر، الهی پرست		هم جوارها
۱۳۷۸	سال احداث	۴۳۲۵۰

مشخصات		بوستان
 <p>تصویر شماره ۱۰: عکس هوایی بوستان زعفرانیه ماخذ: GoogleMap</p>	 <p>تصویر شماره ۸: منظر داخلی بوستان زعفرانیه؛ ماخذ: نگارندگان</p>	تصاویر زعفرانیه
	 <p>تصویر شماره ۹: منظر بیرونی بوستان زعفرانیه؛ ماخذ: نگارندگان</p>	
شهرک زعفرانیه، محله ساری زمین ویلاشهر، رجائی شهر و الهی پرست		هم‌جواری‌ها
۱۳۶۵	سال احداث	مساحت

ماخذ: نگارندگان

روش تحقیق

(۷-۱۰ صبح) و در ساعات میانی روز (۴ تا ۹ عصر) توزیع شده‌اند. داده‌های برگرفته از پرسشنامه‌ها از طریق نرم افزار SPSS با تحلیل فراوانی و همبستگی و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی بررسی شده است. توزیع نمونه بر اساس متغیرهای مداخله‌گر در جدول شماره ۳ آمده است.

در بعد کیفی از مصاحبه و مشاهده، و روش تحلیل محتوا و استدلال منطقی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از آن‌ها استفاده شد. مصاحبه به صورت نیمه‌ساختاریافته به شیوه رودرو و با پرسشنامه‌ای با ۴۰ سؤال در زمینه‌های مرتبط انجام یافت. در جهت اهداف تحقیق علاوه بر استفاده از اطلاعات به دست آمده از طریق تهیه و تحلیل پرسشنامه، به تهیه نقشه‌های رفتاری و مشاهده میدانی در بازه‌های زمانی مختلف به خصوص در ساعات اوج استفاده از بوستان‌ها و از طریق تقسیم‌بندی فضای مورد مطالعه، به صورت پیمایشی و مشاهده مستقیم اقدام شد. راهبرد تحقیق در این مرحله راهبرد تطبیقی بود که به منظور درک تنوع‌ها- الگوهای مشابهت و گوناگونی- از طریق مطالعه ویژگی‌های آن‌ها در بین تعداد متوسطی از نمونه‌ها انجام می‌شود. از اهداف اصلی این راهبرد، برقرار کردن رابطه علت و معلولی میان الگوها از طریق انجام مقایسه‌های گروهی و ویژگی‌های آن‌ها است (C.Ragin, 1994). از این رو، داده‌های حاصل از مطالعات میدانی بر اساس شباهت‌ها و میزان تکرار در مصاحبه‌ها دسته‌بندی و تحلیل شد.

روش تحقیق حاضر ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی است. در روش کمی از روش همبستگی استفاده شده که ثبت ارتباط طبیعی میان متغیرها مورد نظر است و یکی از امتیازهای مهم آن، قابلیت مطالعه گسترده وسیعی از متغیرهاست (گروت و وانگ، ۱۳۸۸). از این رو، ابتدا با مروری بر سابقه موضوع و مطالعات اسنادی، مدل اجتماع‌پذیری مکان استخراج شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها، «به دلیل ضرورت تعریف سامانه، عناصر تشکیل دهنده آن و چگونگی ارتباط آن با سایر سامانه‌ها راهبرد استدلال منطقی است» (گروت و وانگ، ۱۳۸۸، ۹۲). تدوین مدل تحقیق برای تعیین شاخص‌های اجتماع‌پذیری، مطابق جدول شماره ۱ تعریف شد. برای بررسی چگونگی و چرایی تحقق مفهوم اجتماع‌پذیری در نمونه‌ها، پرسشنامه‌ای بر اساس مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری تدوین و در نمونه‌های موردی توزیع شد. برای بررسی پایایی پرسشنامه و سنجه طراحی شده، ابتدا تعداد ۳۰ پرسشنامه در هر بوستان توزیع و نتایج در نرم افزار SPSS بررسی و ضریب آلفا کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۵۴ و حداقل ۰/۷۱۹ برای مؤلفه‌ها، تاییدی بر اعتبار سؤالات در پاسخگویی به هدف تحقیق بود. سپس در هر بوستان تعداد ۱۰۰ پرسشنامه بر اساس حجم نمونه و فرمول کوکران به روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک توزیع شد. از کل پرسشنامه‌های توزیع شده، ۳۲/۸ درصد از بوستان میرداماد، ۳۴/۹ درصد از بهاران و ۳۲/۳ درصد از زعفرانیه هستند. تنظیم پرسشنامه و امکان حضور گروه تحقیق در میان پاسخ‌دهندگان امکان مصاحبه را نیز فراهم ساخت و در طول تحقیق بسیاری از موارد مصاحبه ثبت شد. پرسشنامه‌ها در ساعات اولیه صبح

جدول شماره ۳: نحوه توزیع پرسشنامه‌ها در نمونه‌های موردی تحقیق بر اساس فراوانی (ارقام به درصد)

فاصله محل سکونت تا بوستان	تا هل		نحوه حضور	تحصیلات							جنسیت	سن					بوستان‌ها	بهاران	میرداماد	زعفرانیه	درصد کل											
	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان		فردی	خانوادگی	مجرد	متاهل	اهل شهرک	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان		محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان						محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان						
غیره	۱۷,۲	۳۸,۶	۲۹,۹	۷۰,۱	۱۵,۳	۳۱,۶	۴۴,۲	۲۶,۵	۴۰,۲	۳۳,۳	۶۸,۱	۵,۵	۴۹,۲	۱۰۵,۲	۱۴۵,۶	۸۳	۴۹,۲	۱۰۵,۲	۱۴۵,۶	۸۳	۴۹,۲	۱۰۵,۲	۱۴۵,۶	۸۳	۴۹,۲	۱۰۵,۲	۱۴۵,۶	۸۳	۴۹,۲	۱۰۵,۲	۱۴۵,۶	۸۳
محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان	محل سکونت تا بوستان

ماخذ: نگارندگان

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای بررسی میزان اجتماع‌پذیری بوستان‌ها در زنان و مردان، از آزمون تی مستقل استفاده شده است. فرض صفر برابر بودن میانگین اجتماع‌پذیری در دو گروه زنان و مردان است. میانگین اجتماع‌پذیری در بین زنان برابر ۳/۴۳ و در مردان برابر ۳/۵۰ و سطح معنی‌داری برابر ۰/۲۹۲ است. با توجه به سطح معنی‌داری آزمون تی که بزرگتر از ۰/۰۵ است فرض صفر رد نمی‌شود. در نتیجه میزان اجتماع‌پذیری زنان و مردان مراجعه‌کننده به بوستان‌ها تفاوت معنی‌داری ندارد. هم‌چنین نتایج آزمون تی مستقل حاکی از این است که میانگین نمره مؤلفه‌های فرهنگی، تفریحی، تعاملات اجتماعی، و عوامل کالبدی در بین زنان و مردان مراجعه‌کننده به بوستان‌ها تفاوت معنی‌داری ندارند (سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است). ولی میانگین نمره مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و وابستگی به مکان در بین مردان به‌طور معنی‌داری بیش‌تر از زنان است. شایان‌گفتن است که توجه به معیارهای اجتماع‌پذیری در حین برنامه‌ریزی و طراحی فضاها موجب می‌شود که فضاها در کنار یکدیگر و در مقیاس‌های مختلف به حیات خود ادامه دهند. نتایج آزمون تعقیبی LSD نشان می‌دهد که میانگین اجتماع‌پذیری در بوستان‌ها به‌طور معنی‌داری کم‌تر از بوستان‌های میرداماد و بهارن است. هم‌چنین، میانگین نمره مؤلفه‌های فراغت‌پذیری، دوست‌پذیری، حضور‌پذیری و دل‌پذیری در افراد مراجعه‌کننده به بوستان‌های میرداماد، بهارن و زعفرانیه تفاوت معنی‌داری دارد. میانگین نمره مؤلفه فراغت‌پذیری در بوستان بهارن به‌طور معنی‌داری بیش‌تر از بوستان‌های میرداماد

و زعفرانیه است. میانگین نمره مؤلفه دوست‌پذیری در بوستان بهارن به‌طور معنی‌داری بیش‌تر از بوستان‌های میرداماد و زعفرانیه و در بوستان میرداماد بیش‌تر از زعفرانیه است. میانگین نمره مؤلفه حضور‌پذیری در بوستان بهارن به‌طور معنی‌داری بیش‌تر از بوستان‌های میرداماد و زعفرانیه و در بوستان میرداماد بیش‌تر از زعفرانیه است. میزان مؤلفه دل‌پذیری مکان در بوستان زعفرانیه به‌طور معنی‌داری کم‌تر از بوستان‌های میرداماد و بهارن است. میزان کارپذیری مکان در افراد مراجعه‌کننده به بوستان‌های میرداماد، بهارن و زعفرانیه تفاوت معنی‌داری ندارد. برای آزمون میزان اجتماع‌پذیری بوستان‌های میرداماد، بهارن و زعفرانیه، از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد (جدول شماره ۴). فرض صفر در تحلیل واریانس برابر بودن میانگین متغیر وابسته در تمام سطوح متغیر مستقل است. سطح معنی‌داری تحلیل واریانس برای اجتماع‌پذیری برابر ۰/۰۰۱ است. با توجه به کوچک‌تر بودن سطح معنی‌داری آنالیز واریانس از ۰/۰۵، فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه میزان اجتماع‌پذیری افراد مراجعه‌کننده به بوستان‌های میرداماد، بهارن و زعفرانیه تفاوت معنی‌داری دارد.

بحث و تحلیل

نتایج حاصل از نظر کاربران و مشاهده میدانی از بوستان‌های محله زعفرانیه، نشان می‌دهد که میان تصویری که کارشناسان از شرایط اجتماع‌پذیری در بوستان‌ها دارند با نظر و گرایش مردم تفاوت‌هایی وجود دارد. به‌رغم دسترسی مناسب‌تر بوستان‌های زعفرانیه و میرداماد نسبت به بوستان بهارن و نیز آسایش صوتی

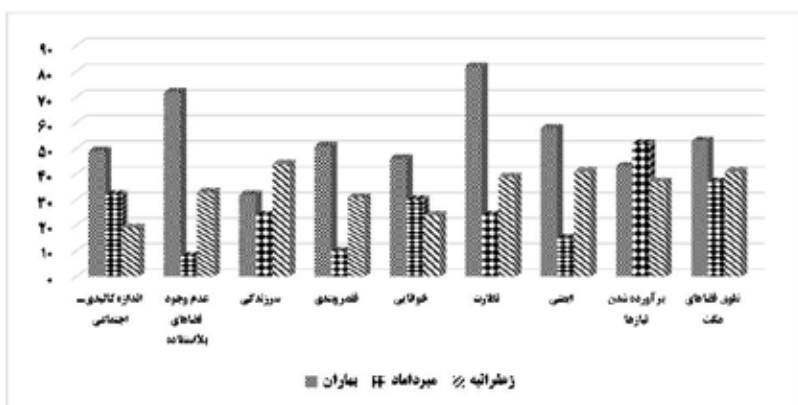
جدول شماره ۴: نتایج آنالیز واریانس برای مقایسه اجتماع پذیری در بوستان‌های میرداماد، بهاران و زعفرانیه

مؤلفه	مفهوم مؤلفه	بوستان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی داری
جمع پذیری	توانایی در ایجاد پاتوق‌ها و جمع‌کنندگی افراد	بهاران	۶۳	۳,۵۹	۰,۵۴	۷,۴۶۴	۰,۰۰۱
		میرداماد	۶۷	۳,۵۳	۰,۴۳		
		زعفرانیه	۶۲	۳,۳۰	۰,۳۵		
قلمروپذیری	خلوت‌گزینی و آرامش	بهاران	۶۳	۳,۴۴	۰,۸۰	۲,۸۷۷	۰,۰۵۹
		میرداماد	۶۷	۳,۳۵	۰,۵۹		
		زعفرانیه	۶۲	۳,۶۲	۰,۵۳		
فراغت‌پذیری	گذران فراغت برای گروه‌های سنی و جنسی	بهاران	۶۳	۳,۷۵	۰,۷۷	۱۸,۴۳۷	۰,۰۰۰
		میرداماد	۶۷	۳,۰۵	۰,۹۱		
		زعفرانیه	۶۲	۳,۰۱	۰,۵۷		
دوست‌پذیری	دلبستگی اجتماعی و روابط اجتماعی میان انسان‌ها	بهاران	۶۳	۳,۵۷	۰,۹۳	۲۷,۹۲۱	۰,۰۰۰
		میرداماد	۶۷	۳,۹۴	۰,۷۵		
		زعفرانیه	۶۲	۲,۸۰	۰,۹۶		
حضورپذیری	بهداشت، امنیت و انعطاف‌پذیری برای فعالیت‌ها	بهاران	۶۳	۳,۹۵	۰,۶۷	۱۱,۲۸۸	۰,۰۰۰
		میرداماد	۶۷	۴,۱۸	۰,۴۸		
		زعفرانیه	۶۲	۳,۶۶	۰,۷۰		
دلپذیری	زیبایی و نظم کالبدی و خوانایی	بهاران	۶۳	۳,۵۷	۰,۶۲	۱۲,۴۱۸	۰,۰۰۰
		میرداماد	۶۷	۳,۶۰	۰,۵۷		
		زعفرانیه	۶۲	۳,۱۷	۰,۴۴		
کارپذیری	حضور برای انجام فعالیت‌های اقتصادی و صنفی و تعاملات اقتصادی	بهاران	۶۳	۲,۸۵	۱,۱۳	۰,۵۱۱	۰,۰۰۱
		میرداماد	۶۷	۳,۰۱	۱,۰۱		
		زعفرانیه	۶۲	۲,۸۶	۰,۹۷		

ماخذ: نگارندگان

این بوستان‌ها نسبت به بوستان بهاران با توجه به قرارگیری این بوستان در مجاورت اتوبان، بوستان بهاران اقبال بیش‌تری در زمینه جذب مردم داشته است. به طور کلی می‌توان گفت که در شرایط یکسان محیطی در بوستان‌ها برای حضور بی‌دغدغه عموم، مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و قلمروهای مکانی از مهم‌ترین نزد عوامل مخاطبان به ویژه خانواده‌ها است. هم‌چنین وجود امکانات تفریحی و فرهنگی (با توجه به انتظارات عمومی از بوستان‌ها) و نیز

امکانات رفاهی از دیگر اولویت‌های استفاده‌کنندگان از بوستان‌ها به شمار می‌رود. با عنایت به مطالعات انجام یافته در بررسی چرایی موضوع با استناد به روش‌های مشاهده، رفتارنگاری و مصاحبه با گروه‌های مختلف در بررسی تفوق اجتماع‌پذیری بوستان بهاران نسبت به نمونه‌های هم‌جوار خود (میرداماد و زعفرانیه)، و تطبیق نتایج حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهده‌ها با داده‌های منتج از پرسشنامه‌ها، ویژگی‌های فضایی و متغیرهای محیطی مرتبط با اجتماع‌پذیری بوستان‌ها به شرح زیر دسته‌بندی شد. در نمودار شماره ۱ میزان برخورداری و رضایت مردم از متغیرهای محیطی در سه بوستان بهاران، زعفرانیه و میرداماد نمایش داده شده است.



نمودار شماره ۱: میزان برخورداری و رضایت مردم از متغیرهای محیطی در سه بوستان بهاران، زعفرانیه و میرداماد، براساس مصاحبه‌ها و مشاهده‌ها

«فضای کوچک تر امنیت و صمیمیت بیش تر و نیز میل به تعامل اجتماعی قوی تری را خواهد داشت و در فضاهای وسیع، احساس بدون حفاظ بودن و در نتیجه ناامنی وجود دارد» (هال، ۱۳۷۹: ۵۴). قابل رؤیت بودن فضا یکی از ملاک‌هایی است که قابل کنترل بودن و امنیت فضا اشاره دارد. این موضوع یکی از ویژگی‌های مورد توجه در بوستان بهاران است (تصویر شماره ۱۱).



تصویر شماره ۱۱: قابل رؤیت بودن فضاهای پارک در پارک بهاران؛
ماخذ: نگارندگان

نبود فضاهای بلااستفاده و رها شده

پرهیز از ایجاد فضاهای وسیع، خلق فضاهایی با عملکردهای مجزا و تعریف شده با هدف ارتقای حضور گروه‌های سنی و جنسی مختلف می‌تواند به خلق محیط امن کمک شایانی کند (نیومن، ۱۳۸۷: ۸۲-۸۳). تعریف فضاها به تعریف قرارگاه‌های رفتاری و الگوهای رفتاری مورد انتظار منجر می‌شود. این امر در سامان‌دهی کالبدی و رفتاری محیط بسیار مهم است. سامان‌دهی و ایجاد شرایط حضور و رفت و آمد در کنج‌ها و فضاهای رها شده باعث فعالیت و سرزندگی این فضاها می‌شود. در نتیجه احساس ناامنی در چنین فضاهایی از بین می‌رود (همان، ۲۸-۴۴). بسیاری از مصاحبه‌شوندگان از وجود فضاهای رها شده و ترس برانگیز در بوستان میرداماد احساس نارضایتی داشتند (تصویر شماره ۱۲).



تصویر شماره ۱۲: فضاهای رها شده در بوستان میرداماد؛
ماخذ: نگارندگان

سرزندگی (شمولیت زمانی مکان)

سرزندگی بوستان‌های شهری ناشی از عواملی چون وجود قرارگاه‌های رفتاری مناسب، تنوع، زیبایی و جذابیت فضا، نبود عوامل مزاحم و محل آسایش است. سرزندگی و راکد نبودن فضا عامل جذب افراد است. فضای مردم‌گرا به افزایش امنیت محیط کمک

می‌کند، زیرا افزایش حضور مردم افزایش امنیت و تعاملات مثبت را در پی دارد و افزایش تعاملات به شکل‌گیری گروه‌ها با ویژگی‌های مشترک و مطلوب منجر می‌شود. از آن‌جا که رفتارهای ضد شهروندی با فضاهای شهری قابل کنترل است، احساس امنیت در مقابل جرایم عدم ازدحام جمعیت، احترام به حقوق شهروندی، عدم احساس تفاوت‌های اجتماعی، حضور شبانه مردم، ملاقات روزانه مردم، عدم آلودگی صوتی و روابط اجتماعی مناسب، از عوامل مهم در رضایت از مکان است (Phillis et al, 2004: 46-70). نداشتن نورپردازی در مسیرهای داخلی بوستان میرداماد (تصویر شماره ۱۳)، و وجود صدای ماشین‌های اتوبان کسائی در بوستان بهاران (تصویر شماره ۱۴)، از موارد نارضایتی کاربران این دو بوستان است.



تصویر شماره ۱۳: نداشتن سیستم نورپردازی در بوستان میرداماد؛
ماخذ: نگارندگان



تصویر شماره ۱۴: نزدیکی به اتوبان در بوستان بهاران؛
ماخذ: نگارندگان

قلمرو بندی

خطر افتادن قلمروها می‌تواند در احساس امنیت، تأثیر بسزایی داشته باشد. «انسان از فضا برای برقراری ارتباط شخصی، و احقاق حق بر قلمرو و حفظ منافع استفاده می‌کند و این نظارت‌ها را بر قطعات زمین و همین‌طور بر توده‌هایی که همراه شخص است اعمال می‌کند. نظارت‌های فضایی آثار و نتایج روان‌شناسی نظیر احساس هیجان، رضایت، غرور یا تسلیم دارند» (لینچ، ۱۳۸۱: ۲۵۶). اگر ساکنان و گروه‌های ذی‌نفوذ در فضای شهری امکان شناسایی خود را در فضا چه از نظر ساکنان و چه از نظر مکان از دست بدهند، احساس امنیت روانی در فضای شهری به خاطر احساس جرم‌خیزی افزایش می‌یابد. بهتر است در نظر ساکنان امکان شناخت و تشخیص افرادی که در فضای شهری فعالیت می‌کنند، وجود داشته باشد (نیومن، ۱۳۸۷: ۲۰-۲۸). ورود کنترل

شده غریبه‌ها و تماس مستقیم آن‌ها با ساکنان موجب ایمنی فضاهای شهری است (مدنی پور، ۱۳۷۹، ۱۱۹-۱۲۴). تقریباً تمام خانواده‌های مصاحبه‌شونده در بوستان میرداماد به دلیل امکان حضور افراد متفاوت و عابران متفرقه در بوستان، احساس امنیت کم‌تری نسبت به دو بوستان دیگر داشتند (تصویر شماره ۱۵).



تصویر شماره ۱۵: عدم رضایت کاربران از مشخص نبودن محدوده بوستان میرداماد؛ مأخذ: نگارندگان

خوانایی

خوانایی و شفافیت و بدون ابهام بودن فضا به حس قربت و نزدیکی استفاده‌کنندگان از فضاهای عمومی منجر می‌شود. تحقیقات لنگ نشان داد محیطی که کلیتی مبهم ارائه می‌دهد ترس گم شدن و بدبینی در محیط را افزایش می‌دهد (لنگ، ۱۳۸۱). لینچ معتقد است محیط باید به گونه‌ای باشد که با کم‌ترین اطلاعات بتوان کلیتی را دید و فقدان آن کلیت باعث استنباط نامطلوب و سرگردانی در محیط می‌شود (لینچ، ۱۳۸۱). توانایی درک و فهم مکان به ایجاد حس مکان کمک می‌کند. حس مکان موجب احساس تعلق به مکان می‌شود و این گونه محیط، رابطه ادراکی-عاطفی با انسان برقرار می‌نماید. در بوستان بهاران وجود فضاهای واضح و خالی از ابهام از عوامل رضایت مصاحبه‌شوندگان است (تصویر شماره ۱۶).



تصویر شماره ۱۶: فضای واضح و بدون ابهام در بوستان بهاران؛ مأخذ: نگارندگان

نظارت

وجود امکان نظارت بر رفتارها و کنش‌های افراد در فضاهای عمومی یکی از نشانه‌های وجود امنیت و اعتماد در این فضا است. این امر در بوستان‌های شهری که محل بازی کودکان نیز هست، اهمیت بسیاری برای والدین دارد. فضاهایی که امکان نظارت بر

آن‌ها وجود ندارد مستعد بروز خطرات جانی و مالی هستند. نیومن پیشنهاد می‌کند که فضاهای شهری باید دوباره به طریقی ساخته شوند که قابل زندگی باشند و به جای پلیس توسط مردمی که در آن زندگی می‌کنند کنترل شوند (نیومن، ۱۹۷۳). تقریباً تمام حاضران در بوستان بهاران از کنترل نامحسوس خانواده‌ها بر حضور همدیگر احساس رضایت داشتند. در میان بوستان‌های مورد نظر پاسخگویان بوستان میرداماد کم‌ترین میزان رضایت را از این مؤلفه داشتند (تصویر شماره ۱۷).



تصویر شماره ۱۷: نظارت محسوس و نامحسوس در بوستان زغفرانیه؛ مأخذ: نگارندگان

ایمن بودن فضا

از نظر کوین لینچ سکونت گاه خوب از نظر ایمنی سکونت گاهی است که در آن خطرات سموم و بیماری وجود نداشته و یا تحت کنترل قرار گرفته باشد. بنابراین ترس از مواجهه با آن‌ها به حداقل کاهش یافته باشد. محیط مطلوب باید از نظر کالبدی محیطی امن باشد. حصول ایمنی شامل مواردی چون آلودگی آب و هوا، مسمومیت غذایی، وجود سموم، ریشه کنی بیماری‌ها، و ناقلان آن‌ها، کاهش تصادفات جسمی، حفاظت در مقابل سوء قصد، جلوگیری از سیل و آتش سوزی، مقاومت در مقابل زلزله، و مداوا و معالجه افراد قرار گرفته در معرض هر یک از این خطرات است. بالاخره این که محیط زیست باید با ساختار بیولوژیکی انسان سازگاری داشته باشد (لینچ، ۱۳۸۷: ۱۵۶-۱۵۷). فرانسیس تیبالدز لزوم توجه سیاست‌گذاران و مهندسان ترافیک و برنامه‌ریزان را به اولویت دادن به حرکت پیاده و دوچرخه، سالمندان، کودکان و افراد کم‌توان به عنوان عوامل لازم در دست‌یابی به ایمنی و کیفیت مطلوب محیط پیشنهاد می‌کند (تیبالدز، ۱۳۸۵). آسودگی خاطر، حضور بی‌دغدغه افراد، و نداشتن ترس از اتومبیل‌ها و سایر حوادث از عوامل مرتبط با این متغیر در جریان مصاحبه‌ها است.

برآورده شدن نیازهای گروه‌های مختلف سنی و جنسی

هرچه نیازها و توقعات انسان در مکان برآورده شود، میزان آسایش زیستی و احتمال توسعه رابطه عاطفی با مکان فراهم می‌شود. بنابراین مفهوم سکونت و شکل‌گیری آن در رابطه انسان با مکان، با برآورده شدن نیازهای انسان ارتباط تنگاتنگی

ارائه می دهند غالباً بستر مناسبی برای فعالیت های اختیاری هستند. تأکید بر پیاده روی و توجه به مناظر و نقاط تأکید در مردم گرا کردن فضای شهری نقش مهمی دارند. توجه به گیاهان در لایه ها و سطوح متنوع سبب می شود افراد در سنین متفاوت با وجود خط دیدهای مختلف، دیدهای مطلوبی از فضا داشته باشند. وجود متریاال های طبیعی، طرح های زیبا و ... که مناسب با ذائقه و فرهنگ مردم است، حس خوبی را منتقل کند و در اجتماع پذیری فضا مؤثرند (تصویر شماره ۱۹).



تصویر شماره ۱۹: فضاهای مکث و نقاط تأکید در بوستان بهاران؛ مأخذ: نگارندگان

نتیجه گیری

در تحقیق حاضر بوستان های شهرک زعفرانیه تبریز، بهاران، میرداماد و زعفرانیه، که از لحاظ موقعیت و هم جوار، شرایط کالبدی، و بافت جمعیت ساکن در محله در وضعیت نسبتاً مشابه قرار دارند، از لحاظ میزان سطح اجتماع پذیری و سنجش علت تفوق بوستان بهاران در این زمینه، مورد بررسی قرار گرفتند. سنجش کمی مؤلفه های اجتماع پذیری این مدعا را اثبات کرد. به نحوی که نتایج آزمون تعقیبی LSD نشان داد که میانگین نمره مؤلفه فراغت پذیری، حضورپذیری و دوست پذیری در بوستان بهاران به طور معنی داری بیش تر از بوستان های میرداماد و زعفرانیه است؛ و براساس تحلیل واریانس یک طرفه سطح مؤلفه های جمع پذیری، قلمرو پذیری، حضورپذیری، دلپذیری، و کارپذیری در بوستان بهاران بیشتر از دو بوستان دیگر است. در گام بعدی به بررسی ابعاد اجتماع پذیری در نظر استفاده کنندگان از بوستان ها پرداخته شد. از طریق تطبیق نتایج حاصل از مصاحبه ها و مشاهده ها با داده های منتج از پرسشنامه ها، ویژگی های فضایی و متغیرهای محیطی مرتبط با اجتماع پذیری بوستان ها دسته بندی گردید (نمودار شماره ۱)، و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به طور کلی می توان گفت که در شرایط یکسان محیطی در بوستان ها برای حضور بی دغدغه عموم، مؤلفه های امنیت اجتماعی و قلمروهای مکانی از مهم ترین عوامل نزد استفاده کنندگان به ویژه خانواده ها است. هم چنین وجود امکانات تفریحی و فرهنگی (با توجه به انتظارات عمومی از بوستان ها) و نیز امکانات رفاهی و آسایش محیطی از دیگر اولویت های استفاده کنندگان از بوستان ها به شمار می رود.

دارد و برآورده شدن نیازها موجب رضایت مندی و حس سکونت می شود. جان لنگ با بهره گیری از مدل «مازلو»، مدلی تحت عنوان مدل نیازهای انسانی در ارائه کیفیت مطلوب طراحی شهری ارائه داده است. در این مدل، به نیازهای فیزیولوژیک (غذا، سرپناه و بهداشت)، ایمنی و امنیت (مصون ماندن از خطر، آلودگی، محرمیت و اشرف)، وابستگی (حس تعلق به جمع و گروه)، عزت و اعتماد به نفس (شناسایی شدن)، خود شکوفایی یا تحقق خویشتن (خلاقیت)، و شناختی و زیباشناختی (تحریک عقلی و حسی) به عنوان عوامل مؤثر در کیفیت محیط نام برده است (دانشپور و دیگران، ۱۳۸۸، ۵۲). فضاهای عمومی مانند بوستان های شهری محل تجمع طیف های مختلف مردم است و جلب رضایت آن ها از محیط به اجتماع پذیری این فضاها می انجامد. مکانی که سطوح مختلف نیازهای فرد را تأمین کند مکانی پذیرا و مطلوب خواهد بود. این مؤلفه در بوستان میرداماد به لحاظ تنوع فضاها و کاربری ها بیش ترین سطح رضایت را دارد (تصویر شماره ۱۸).



تصویر شماره ۱۸: پاسخگویی به نیاز گروه های مختلف سنی در بوستان میرداماد؛ مأخذ: نگارندگان

تفوق فضاهای مکث به حرکت

فرم محیط بر مکث و حرکت افراد بسیار تأثیرگذار است. فرم های مقعر پذیراترین فرم ها است و با ایجاد حریم، حس تعلق و مالکیت را افزایش می دهند و بیش تر به عنوان فضاهای مکث بلند مدت به کار می روند و تعامل افراد در آن ها به دلیل چیدمان فضایی افزایش می یابد، اما فضاهای خطی به حرکت ترغیب می کنند. تحقیقات اولیه در مورد طراحی شهری نشان می دهد که فضاهای مردم گریز غالباً ترویج دهنده سرعت بالا و کالبدهای ایزوله هستند و طراحی مسیر به عنوان راه عبوری پیش بینی شده است، در صورتی که در فضاهای مردم گرا بر مکث، جمع شدن و حضور تأکید می شود. فضاهای مردم گرا با کیفیت هایی که

پی‌نوشت‌ها

۱- شهرک زعفرانیه یکی از شهرک‌های جنوب شرق تبریز است که از سمت شمال به دانشگاه تبریز و بلوار ۲۹ بهمن، از سمت غرب به کوی فرهنگیان و ساری‌زمین و از سمت شرق به ایل‌گلی و رجایی‌شهر و از جنوب به کوی میرداماد و اتوبان شهید کسایی محدود است. مدیریت شهری این منطقه زیر نظر شهرداری منطقه دو تبریز است. شهرسازی در این شهرک در اواخر دوران پهلوی آغاز و در سال‌های پس از انقلاب ادامه یافته است. از خصوصیات بارز این شهرک، بناشدن آن بر روی نواحی ناهموار است که باعث شده خیابان‌ها و کوچه‌های زیادی به صورت شیب‌دار ساخته شوند. عمده قطعات این شهرک در ابتدای انقلاب برای ساخت مسکن به کارمندان اداره‌ها و کارخانه‌های دولتی از جمله، آب و برق، تراکتورسازی و ماشین‌سازی تبریز، جهاد سازندگی، مخابرات و ... واگذار شده است. شهرک زعفرانیه با محله‌های ویلاشهر، رجائی شهر، الهی پرست از شرق از طرف شمال با بیمارستان بین‌المللی تبریز، مخابرات، دانشگاه تبریز، مدارس نمونه و شهرداری منطقه ۲ تبریز، از غرب با محله مارالان و از طرف جنوب با اتوبان کسایی همسایه است. در ضمن روستاهای شادآباد و فتح آباد نیز نسبتاً فاصله نزدیکی را با این شهرک دارند. با توجه به همسایگی‌ها می‌توان ترکیب جمعیتی شهرک زعفرانیه را نسبتاً حدس زد.

2- Humphry Osmond
3- Robert Sommer

فهرست منابع و مراجع

- ۱- امین زاده، بهناز و فرامرکز داعی نژاد (۱۳۸۱)، «ملاحظات محیطی در طراحی و بهسازی خیابان‌های شهری»، **هنرهای زیبا**، ۱۱، تابستان.
- ۲- پارسی، حمیدرضا (۱۳۸۱)، «شناخت محتوای فضای شهری»، **هنرهای زیبا**، شماره ۱۱، تابستان.
- ۳- تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۵)، **شهرهای انسان‌محور: بهبود محیط شهری در شهرهای بزرگ و کوچک**، ترجمه حسنعلی لقایی و فیروزه جدلی، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران.
- ۴- حبیبی، سید محسن (۱۳۷۹)، «جامعه مدنی و حیات شهری»، **هنرهای زیبا**، شماره ۷، تابستان.
- ۵- دانشپور، سیدعبدالهادی؛ سپهری مقدم، منصور؛ چرخچیان، مریم (۱۳۸۸)، «تبیین مدل "دل‌بستگی به مکان" و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن»، **هنرهای زیبا**، دوره ۱، شماره ۳۸، تابستان.
- ۶- دانشپور، سید عبدالهادی؛ چرخچیان، مریم (۱۳۸۶)، «فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی»، **باغ نظر**، دوره ۴، شماره ۷، بهار و تابستان.
- ۷- رفیعیان، مجتبی؛ مهسا سیفانی (۱۳۸۴)، «فضای عمومی شهری؛ بازنگری و ارزیابی کیفی»، **هنرهای زیبا**، شماره ۲۳، پاییز.
- ۸- شجاعی، دلارام؛ پرتوی، پروین (۱۳۹۴)، «عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران»، **باغ نظر**، دوره ۱۲، شماره ۳۴، مهر.
- ۹- فرگاس، جوزف (۱۳۷۹)، **روان‌شناسی تعامل اجتماعی رفتار میان فردی**، ترجمه فیروزبخت و خشایار بیگی، انتشارات مهد، تهران.
- ۱۰- گروت، لیندا؛ وانگ، دیوید (۱۳۸۸)، **روش‌های تحقیق در معماری**، ترجمه علیرضا عینی‌فر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۱- لطیفی، امین؛ سجاذزاده حسین (۱۳۹۳)، «ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری (نمونه موردی: پارک مردم همدان)»، **مطالعات شهری**، دوره ۳، شماره ۱۱، تابستان.

در نهایت، با عنایت به مطالعات انجام یافته، توجه به موارد زیر در تحقق اجتماع‌پذیری در بوستان‌ها پیشنهاد می‌گردد:

- * ایجاد پاتوق‌ها و محل‌هایی برای جمع‌های دوستانه یا خانوادگی، با استفاده از شکل‌ها و تناسب کالبدی-فضایی.
- * طراحی فضاهای خلوت، به نحوی که نقاطی غیرقابل نظارت و کنترل نباشند، برای کسب آرامش و سیر در انفس.
- * ایجاد فضاهایی که امکاناتی را برای گذران اوقات فراغت برای گروه‌های سنی و جنسی مختلف داشته باشد.
- * ایجاد فضاهای دعوت‌کننده و جذاب با تدابیر شکلی کالبدی-فضایی و ایجاد مقر-رفتارهای مناسب با تعریف الگوهای رفتاری متناسب با عملکرد بوستان، برای طیف‌های مختلف افراد به منظور افزایش تمایل آن‌ها برای حضور در فضا.
- * تأمین زیبایی و نظم کالبدی و خوانایی فضاها که موجب درک بهتر محیط و لذت از حضور در آن می‌شود.
- * اتخاذ تدابیری برای تنوع فعالیت‌ها مانند فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی. البته میزان، سطح و مکان این فعالیت‌ها باید به نحوی کنترل شود که در عملکرد اصلی بوستان تداخل ایجاد نکند.
- * توجه به مقیاس انسانی فضاها و اجتناب از ایجاد فضاهای خارج از مقیاس و بسیار وسیع یا بسیار خرد، به منظور ایجاد تناسب ادراکی، فضایی و خوانایی و قرابت هرچه بیش‌تر فضا.
- * توجه به امنیت بوستان‌ها با اتخاذ تدابیری چون نورپردازی شبانه، نداشتن فضاهای متروک و بلااستفاده، و نداشتن فضاهای دورافتاده و بدون کنترل و نظارت، و ایجاد حصار در اطراف بوستان و محدودیت‌های دسترسی و امکان کنترل ورود و خروج.
- * تأمین فضاهایی متناسب با نیاز به قلمرویندی و عدم تداخل در حریم‌های فردی یا جمعی، با اتخاذ راه‌کارهای طراحی و استفاده از عناصر ثابت و نیمه‌ثابت چون پلان فضا، درختان، سکوها، آب‌نماها، و ...
- * توجه به کیفیت و آسایش محیطی، و ایمنی روانی و جسمی با اجتناب از مواردی چون آلودگی‌های صوتی، محیطی و تنفسی و گیاهان سمی، وسایل تفریحی نایم و پرخطر، فضاهایی با احتمال بروز خطرات جانی و تصادفات و سوانح، محل‌های نامناسب برای افراد کم‌توان و ناتوان و کودکان و مسی‌رهای غیراستاندارد و نامناسب برای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری و ...
- * توجه به نیازهای گروه‌های مختلف سنی و جنسی استفاده‌کننده از بوستان، به منظور افزایش تمایل به حضور و جلب رضایت استفاده‌کنندگان.
- * ایجاد ترکیب مناسبی از فضاهای مکث و حرکت برای جواب‌گویی به طیف وسیعی از رفتارها با تأمین فضاهای خلوت و آرامش و فضاهای تعاملات جمعی و در عین حال فضاهایی برای فعالیت‌هایی چون پیاده‌روی و ورزش و دوچرخه‌سواری و ...

- ۱۲- لطیفی، امین؛ سجاذزاده، حسن (۱۳۹۳)، «ارزیابی تأثیر مؤلفه های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری»، **مطالعات شهری**، شماره ۱۱، تابستان.
- ۱۳- لقابی، حسنعلی؛ حسینی، علیرضا؛ فلاح فرید، سیده شیدا (۱۳۹۰)، «راهکارهای باززنده سازی و ساماندهی پارک های شهری با هدف بهبود کیفیت اکولوژیکی و اجتماعی (مطالعه موردی: پارک شهر واقع در محله سنگلج)»، **علوم و فنون منابع طبیعی**، دوره ۶، شماره ۳، پاییز.
- ۱۴- لنارد، سوزان (۱۳۷۷)، «طراحی فضای شهری و زندگی اجتماعی»، ترجمه رسول مجتبی پور، **معماری و شهرسازی**، ۴۴ و ۴۵، زمستان.
- ۱۵- لنگ، جان (۱۳۸۱)، **آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط**، ترجمه ی علیرضا عینی فر، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.
- ۱۶- لینچ، کوین (۱۳۸۱)، **تئوری شکل شهر**، ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۷- لینچ، کوین (۱۳۸۷)، **سیمای شهر**، ترجمه منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۸- مدنی پور، علی (۱۳۷۹)، **طراحی فضای شهری**، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران.
- ۱۹- نیومن، اسکار (۱۳۸۷)، **خلق فضاهای قابل دفاع**، ترجمه فائزه رواقی وکاوہ صابر، طحان، تهران.
- ۲۰- هال، ادوارد (۱۳۷۹)، **بعد پنهان**، ترجمه منوچهر طبیبیان، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- 21- Abel, C. (2000), **architecture and identity (responses to cultural and technological changes)**, architectural press, Boston
- 22- Archea, J. (1999), "The Place of Architectural Factors in Behavioral Theories of Privacy", in J.L.
- 23- Barker, R. G. (1968), **Ecological psychology: concept and methods for studying the environment of human behavior**, Stanford, California.
- 24- Bonaiuto, M.; Fornara, F.; Bonnes, M. (2002), Indexes of perceived residential environment quality and neighborhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome, **Landscape and urban Planning**, 988.
- 25- Borman, W. C.; Penner, L. A.; Allen, T. D.; Motowidlo, S. J. (2001), "Personality predictors of citizenship performance", **Selection and Assessment**, 9.
- 26- C. Ragin, C. (1994), **Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method**, University of California, California.
- 27- Carr, S., Francis, S., G. Rivlin, L M. Stone, A. (1992). **Public Space**, Cambridge university press, Massachusetts.
- 28- Gehle, J.; Lars, G. (2004), **Public Spaces, Public Life**, The Danish Architectural Press, Copenhagen.
- 29- Kaplan, Stephen (2000), "Human Nature and Environmentally Responsible Behavior", **Social Issues**, Vol.56, No 3.
- 30- Lokaitou-Sideris, A.; Banerjee, T. (1998), **Urban Design Downtown: Poetics and Politics of Form**, University of California Press, California.
- 31- Madanipour, Ali (2010), **Whose Public Space?: International Case Studies in Urban Design and Development**, Taylor & Francis, Abingdon.
- 32- Marcus, C. C. (1992), **environmental memories**, In low, S. M. and Altman, I. (Eds.), Place attachment, Plenum Press, New York.
- 33- Mitchell, William J. (1996), **City of Bits :Space, Place and Infobahn**, Massachusetts institute of technology, Massachusetts.
- 34- Molenski, W. H.; Lang J. T. (1986), Organizational goals and human needs in office planning, In Jean D. Wine-man (Ed), **Behavioral Issues in Office Design**, Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- 35- Osmand, Humphry (1957), **Function as the basis of Psychiatric Ward design**, Holt, NewYork.
- 36- Pasalar, C. (2003), **The effect of spatial layout on students' interaction in middle schools: multiple case analysis**, unpublished thesis for degree of doctor of philosophy, Faculty of North California State University.
- 37- Phillips, David; oi-ling, siu, g. o. yeh, Anthony; h. c. Cheng; Kevin (2004), "factors influencing older persons' residential satisfaction in big and densely populated cities in Asia: a case study in hong kong, Ageing International", **Ageing International**, Vol. 29, No. 1.
- 38- Poll, Enric, (2002), "the theoretical background of the city identity-sustainability network", **Environment and behavior**, Vol.24.
- 39- Salingaaros, N. (2006), **A Theory of Architecture**, Verlag herald Puschel, Umbau.
- 40- Schulz, Doan (2005), **the theories of characteristic**, translated by Y, Karimi, Arasbaran, Psychological group of Isfahan University, Isfahan.
- 41- Shumakher. S.A.; Taylor, R.B. (1983), Toward a clarification of people-place relationships: A model of attachment to place. In N. R. feimer and E. S. Geller (Eds). **Environmental Psychology: Directions and perspectives**, I'raeger, New York.
- 42- Sommer, R. (1967), "Sociofugal Space", **The American Journal of Sociology**, vol. 6, no. 72.
- 43- Sommer, R. (1974), **Looking Back at Personal Space**, Hutchinson and rose, Stroudsburg.